

LAPSUUS

Olen syntynyt vuonna 1925 Karjalan kannaksella Vuoksenrannan pitäjässä. Kotini oli tyyppillinen karjalainen maalaistalo, jossa oli asuinrakennuksessa iso tupa, keittiö, isokamari ja peräkamari, kaksi eteistä ja niiden välissä pieni maitokamari, jossa kesällä säilytettiin ruokatavaroita.

Pihapiirissä olivat vilja- ja vaateaitat, kellari, kiviseinäinen navettarakennus, hevostalli, sikala ja rehulato. Kauempana oli vielä sauna ja riihirakennus. Karjaa oli 10 lehmää, 3 hevosta, lampaita, kanoja ja sikoja. Olipa joskus kaniinejakin häkissä navetan seinustalla – ja tietysti kissa ja koira.

Perheeseen kuului isoisä, isoäiti, isä, äiti ja meitä lapsia oli neljä, minä olin vanhin lapsista. Maalaistalossa riitti työtä jokaiselle. Kun olin alle kouluikäinen, eikä meistä lapsista ollut vielä töissä auttajaksi, meillä oli palvelijatar ja renkipoika. Heti kun vähän isommaksi kasvoimme, piti opetella kaikkia töitä tekemään pienempien sisarusten hoitamisesta ja lattian lakaisusta ja tiskaamisesta alkaen ja vähän kerrallaan navettatöihin ja peltotöihin siirtyen.

Talvella tehtiin käsitöitä. Siihen aikaan ei vaatteita paljon ostettu kaupasta. Kotona kehrättiin villaa ja pellavaa langaksi ja tavallisesti kevättalvella kudottiin pellavasta lakana- ja pyyheliinakangasta. Villasta kudottiin sarkaa miesten työvaatteiksi. Miesten pyhäpuvut ja –takit ostettiin Viipurista, samoin pyhäpaidat ja kengät. Samoin naisten takit ja hatut sekä kengät ostettiin valmiina. Naisten ja lasten pukukankaat ostettiin kaupasta ja ompelijalla teetettiin paremmat puvut, kotona ommeltiin arkimekot ja alusvaatteet. Trikoovaatteet tulivat maalla käyttöön 30-luvun loppupuolella, minäkin sain ensimmäisen trikookerrastoni 10-vuotiaana. Kuuluin maatalouskerhoon ja kasvatin juurikasveja ja laitoin säilykkeitä. Maatalousnäyttelyssä Ensossa sain ensimmäisen palkinnon sekä kasveistani että säilykkeistäni ja näillä palkintorahoilla ostin vaaleanpunaisen trikookerraston. Se oli olevinaan niin hieno, etten oikein raaskinut sitä pitääkään.

Joka syksy meille tuli suutari kotiin. Hän otti mitat jalasta, valitsi lestisäkistään sopivan lestin ja teki nahkasaappaat. Näin tehtiin arkikengät koko perheelle. Samalla lailla kävi räätäli tekemässä miehille sarkapuvut ja turkit.

KOULUTIELLÄ

Aloitin koulunkäynnin syksyllä 1932. Ensin oli kaksivuotinen alakoulu, jossa opetettiin lukemaan, kirjoittamaan ja laskennon alkeita. Lisäksi opetettiin uskontoa, voimistelua, käsitöitä, laulua ja ympäristöoppia.

Osasin lukea hyvin jo kouluun mennessäni, joten lukutunnit olivat mielestäni ikäviä, kun piti muka opetella kirjaimia ja tavaamista. Muut aineet olivat mukavampia, esim. ympäristöopin tunnilla opetettiin tuntemaan kasveja, eri kivilajeja ja opetettiin oman kotikylän tuntemista.

Käsityötunneilla opeteltiin ompelemaan paperille piirrettyjä kuvioita, virkattiin pannulappuja ja askarreltiin paperista pujottelutöitä. Meiltä tytöiltä virkkaus kävi paremmin, mutta pojat itkivät ja virkkasivat, eikä vielä keväälläkään ollut valmiina kuin hyvin epämääräisen muotoinen lankasotku.

Voimistelutunnilla pelattiin pallopelejä kuten neljää maalia, kuningaspalloa sekä polttopalloa. Juoksukilpailujakin pidettiin. talvella hiihdettiin ja hiihtokilpailuita opettaja piti miltei joka viikko.

Eivät ne kouluvaatteet ja hiihtovälineet siihen aikaan mitään hienoja olleet. Minullakin oli tavallinen puku, yleensä paksua pumpuli- tai villakangasta. Sen päällä piti olla esiliina, jossa oli tasku nenäliinaa varten. Päälystakinkin minä omistin, mutta vain kaikkein kovimmilla pakkasilla se kelpasi päälle. Muulloin kuljin villapusero ja –takki ylläni. Myssy oli päässä ja lapaset kädessä. Jalassa oli paksut itsekudotut villasukat ja saappaat tai huopatosset. Pakkasella piti laittaa paksut villahousut, ettei palellut.

Sukset olivat naapurin isännän tekemät puusukset, joissa oli nahkamäystimet. Sauvat olivat isän tekemät puiset kepit, joissa oli itse tehdyt sommat. Terva oli sen ajan suksivoidetta ja vain hiihtokilpailuihin isä voiteli sukset. Hän keitti hellan päällä peltipurkissa voidetta, jossa oli ainakin tervaa ja steariinia. Muista voiteen ainesosista en tiedä, mutta pahalle se keitos ainakin haisi. Hiihtokenkinä oli suutarin tekemät kippurakärkiset huopakengät.

YLÄKANSAKOULU

Yläkansakoulun aloitin syksyllä 1934. Siellä oli kaksi opettajaa ja kaksi luokkahuonetta. Ensimmäinen ja toinen luokka olivat naisopettajalla ja kolmas ja neljäs luokka miesopettajalla. Luettavia aineita tuli lisää: historiaa, luonnontietoa, maantietoa, maa- ja kotitaloutta sekä piirustusta. Käsityöt olivat jo vaativampia: ommeltiin jopa itsellemme yöpaidat ja puvut ylemmillä luokilla. Välitunneilla ehdittiin kesällä pelata pallopelejä ja talvella laskimme mäkeä. Koulu oli aivan kirkon vieressä ja siinä oli jyrkkä mäki, jota aina laskettelimme. Mahtoi kirkkoon menijöitä suututtaa, kun me hioimme kirkkotien mahdollisimman liukkaaksi!

KOULURUOKAILU

Koulussa ei siihen aikaan saanut mitään ruokaa vaan kotoa tuotiin voileivät ja maitopullo laukussa. Pulpetissa oli jokaisella kotoa tuotu pieni liina. Ruokailun alussa tämä liina levitettiin pulpetin kannelle ja eväät laitettiin siihen liinalle. Opettaja luki ruokarukouksen ja sen jälkeen saatiin syödä.

Kesällä maito alkoi tulla happamen makuseksi ennen ruokatuntia ja talvella pakkasella se taas tuppasi jäätymään, kun monellakin oli koulumatkaa jopa viisi kilometriä. Silloin ei muovia tunnettu, joten lasipullot olivat käytössä ja jos sattui kaatumaan tai muuten kolauttamaan laukkunsa, sai kirjoja ja vihkoja etsiä laukusta lasinpalojen ja maidon joukosta.

Minun koulumatkani oli kaksi kilometriä ja sen kuljin kävellen ja talvella hiihtäen. Matkan varrella oli mukavia mäkiä niin, että kotiin ei tahtonut millään ehtiä, kun piti mennä naapurin tyttöjen kanssa mäkeä laskemaan.

VAPAA-AJAN VIETTO

Vapaa-aikana kesällä kävimme järvellä uimassa ja joskus ongella. Iltaisin pelasimme aholla palloa, joskus pääsimme urheilukentälle pesäpalloa pelaamaan. Naapurissa oli aitanseinien välikköön rakennettu keinu, sellainen nelisääriseksi sanottu, jolla voi keinua monta henkeä kerrallaan ja jos oikein kovan vauhdin otti, se alkoi pyöriä akselinsa ympäri. Siinä kyllä jo pelotti, kun yläasennossa joutui olemaan pää alaspäin.

Talvella hiihimme ja laskimme mäkeä joko suksilla seisoen tai joskus istuen suksien päällä. Silloin ei tytöillä ollut pitkiä housuja niin kuin nykyään. Monta kertaa olivat hameenhelmat ja villahousut lumessa ja jäässä, mutta ei silloin palellut eikä se menoa haitannut.

Iltaisin sisällä pelasimme Mustaa Pekkaa ja Tammea. Fortuna- ja Koronapelit olivat myös kovin suosittuja. Kotona meillä ei ollut radiota ennen kuin vasta sota-aikana. Isoisä oli sitä mieltä, ettei sitä tarvita: ”On meill’ näitä kovaäänisiä kylliks’ omasta takkaakii” – tällä hän tarkoitti meitä lapsia.

Naapurissa tädin luona kävimme joskus radiota kuuntelemaan. Radiokirkon aikana piti istua hiljaa paikallaan kuin oikeassa kirkossa ikään. Ei silloin juuri muuta kuunneltukaan kuin kirkko ja uutiset, sillä kaikki muu oli turhuutta vanhempien mielestä. Kesällä 1936 olivat Berliinin Olympialaiset. Niiden radiointia pääsin kuuntelemaan erään metsätyönjohtajan luona. Muistan vieläkin sen juhlallisen tunnelman, kun 10.000 metrin juoksussa saivat suomalaiset kolmoisvoiton: Salminen, Askola, Isohollo – voi sitä riemua!

Meillä kotona laulettiin paljon, sillä äiti, isä ja isoäiti olivat hyviä laulajia. Silloin tulivat tutuiksi monet kansanlaulut, hengelliset laulut ja virret. Äidin kotona mummolassa oli urkuharmooni ja kun sinne suku kokoontui, laulettiin aina enon säestäessä urkuharmoonilla.

Kylässämme oli pieni kirjasto ja sieltä kävin lainaamassa kirjoja luettavaksi. Eihän se kirjavalikoima suuri ollut nykyisiin kirjastoihin verrattuna, mutta hyvä alku se oli lukuharrastuksen viriämiselle. Jännitystarjonta oli vähän erilaista kuin nykyään television aikakautena. Iltaa istuttaessa puhuttiin paljon, naapurin miehiä kävi usein illalla kylässä. Kun ajankohtaiset asiat oli puhuttu, alkoi juttujen kertominen. Meillä naapurissa oli armoitettu kertoja, Pekka Vepsä, joka saattoi monta tuntia yhtämittaa kertoa kummitusjuttuja ja kauhutarinoita. Me lapset istuimme hiljaa paikoillamme ja kuuntelimme tukka pystyssä! Vielä isona tyttönä joskus pelotti, kun joutui kulkemaan jonkin tarinassa mainitun paikan ohi – varsinkin jos oli pimeän aika.

JUHLAPYHIEN VIETTO

JOULU

Juhlapyhien aikaan vierailimme usein mummolassa tai tätien luona, tai sitten tädit tulivat meille. Hevoset olivat silloin kulkuneuvoina. Kulkusten kilinä loi tunnelmaa ja lämpimät vällyt takasivat sen, ettei tarvinnut palella.

Joulukirkossa käynti oli joulun kohokohta. Jumalanpalveluksen päätyttyä piti nopeasti päästä kirkosta pois ja ehtiä reen luokse. Isä oli lähtenyt kirkosta jo vähän ennemmin ja laittanut hevosen lähtövalmiiksi, äkkiä vain perhe rekeen ja sitten mentiin! Kilpa-ajo jouluaamuna kotikylälle oli mahtava ja lumi vain pölyysi ja tierat (= lumipaakut) lentelivät, kun isännät kokeilivat kenellä on paras juoksija. Aika useasti isä kilpa-ajon voittikin, kiitos erittäin hyvänä juoksina tunnetun Sirkkatamman, jonka kanssa isä voitti ravejakin Viipurissa.

Tätä jouluaikaa kesti aina loppiaiseen saakka. Silloin tehtiin vain välttämättömät työt, muuten kyläiltiin tai levättiin. Vasta loppiaisen jälkeen otettiin ruki ja kangaspuut esille ja alkoi tavallinen ahkera arki.

PÄÄSIÄINEN

Pääsiäisen aika alkoi lapsille oikeastaan jo Palmusunnuntaita edeltävänä lauantaina, sillä silloin oli virpomislauantai. Pajunoksat koristeltiin kauniilla paperikoristeilla ja niillä virvottiin kotiväki, naapurit ja sukulaiset. Virpomalukuja oli monenlaisia, esimerkiksi: "Virpoi varpoi vitsat selkään, tuoreeks' terveeks' tulevaks' vuodeks' – vitsa Siulle, palkka miulle". Palkkana oli markka rahaa tai kananmuna. Palkan sai käydä perimässä Pääsiäisenä. Paras virpomispalkka jonka sain, oli Ukkolan Alli-tädiltä saamani hieno merimiespuvun mallinen mekko.

Pitkänä perjantaina oli lastenkin pysyttävä kotona ja oltava hiljakseen, ei saanut juosta tai leikkiä. Se päivä oli mielestäni todella pitkäperjantai. Pääsiäissunnuntainakin oli vielä puoleen päivään saakka pysyttävä hiljaa sisällä, mutta kun kello oli päivällä 12, ei meitä sitten pidellytkään mikään. Joka talossa oli laitettu pääsiäiskeinu ja me lapset kiersimme talosta toiseen keinumassa. Joskus keinun köydet katkesivat ja koko keinulaudalla istunut sakki putosi maahan. Silloin kyllä ilo muuttui itkuksi, kun pyhävaatteet olivat likaiset heinän roskista tai hevosen kakkaroista. Se oli sitä huoletonta lapsuuden aikaa.

LAPSUUDEN LOPPU

Sain kansakoulun käytyä keväällä 1938. seuraavana talvena, siis 1938-39 kävin iltaisin ns. jatkokoulua. Sitä pidettiin kahtena iltana viikossa. Aineina olivat maatalous, käsityöt, äidinkieli, laskento, terveysoppi ja jopa suunnistus.

Syksyllä olisi alkanut toinen jatkokouluvuosi, mutta silloin tulivat vallan muut asiat tärkeiksi. Ylimääräiset kertausharjoitukset alkoivat ja miehet vietiin reserviin, isäkin joutui lähtemään.

Neuvottelijat kävivät Moskovassa ja alettiin pelätä sodan syttymistä. eräänä syksyisenä aamuna herätessämme oli meillä piha täynnä sotilaita, kiväärikeko oli kellarin päällä ja kenttäkeittiö savusi. hevosia ja kuormastoa olivat tiet täynnä. Siitä alkoi koko syksyn jatkunut sotilasmajoitus, vain keittiö ja peräkamari jäivät omaan käyttöön. Nämä pohjanmaalaiset sotilaat auttoivat kyllä syksyn töissä, puivat viljoja ja tekivät syyskyntöjä. Marraskuun loppupäivinä heidät sitten siirrettiin lähemmäs Venäjän rajaa.

TALVISOTA

Marraskuun 30. päivän aamuna, kun lähdimme äidin kanssa navettatöihin, alkoi rajalta päin kuulua tykkien jyrinää ja tykkitulen valonleimahdukset näkyivät eteläisellä taivaanrannalla. Pienen ajan kuluttua alkoi Viipurin pommitus, ja vaikka meiltä sinne oli matkaa kymmeniä kilometrejä, näkyivät leimahdukset ja kuului kova jyrinä, ikkunat helisivät ja lamppu heilui katossa.

Tunnelma oli raskas. Siinä me seisoimme mäellä äidin kanssa ja itkimme. Kotoani oli rajalle matkaa 40 kilometriä. Illalla alkoi tulla pakolaisia rajalta. He olivat joutuneet lähtemään niin, ettei mitään tavaraa tullut mukaan, ei edes syötävää ollut ehditty varata mukaan.

Meille myös tuli evakuointimääräys muutaman päivän päästä. Määräys oli, että sen verran saa ottaa tavaroita mukaan, mitä kantaa jaksaa. Isoisä lastasi rekeen isoäidin, äidin ja nuoremmat lapset. Salme oli silloin 9-vuotias, Seppo 7-vuotias ja Tuomo 3-vuotias. Minun piti lähteä naapurin tytön kanssa ajamaan karjaa, olin silloin 14-vuotias.

Syvässä lumessa ja kovassa pakkasessa ajoimme lehmiä 20 kilometrin matkan. Siellä saimme karjan tuttuun taloon katoksen alle yöksi. Seuraavana aamuna jatkoimme matkaa Koljolan asemalle. Siellä piti vain pistää lehmät radan lähelle koivuihin kiinni, heiniä eteen ja jättää ne raukat sinne kuljetusta odottamaan.

Meidät ihmiset pantiin umpinaiisiin ”härkävaunuihin”, joissa oli makuulaverit kummassakin päässä, keskellä vaunua oli kamiina lämmityslaitteena. Vieläkin muistan sen, kuinka ihanalta tuntui Mikkelin asemalla saada lottien tarjoamana kuumaa kauravelliä sekä saada hakea vettä varastoon loppumatkan ajaksi.

Niin sitä matkattiin Pohjanmaalle, Kurikkaan. Matka kesti monta päivää. Talvisodan ajan olimme Kurikassa. Rauha tuli 13.3.1940. Karjala ja koti piti jättää venäläisille ja alkaa etsiä uutta

asuinpaikkaa ja elämisen mahdollisuutta. Meidät siirrettiin keväällä 1940 Teuvalle. Siellä pidempään sairastellut isoisäni kuoli ja haudattiin Teuvan hautausmaahan. Meille oli luvattu pika-asutustila Rautalammin pitäjstä ja muutimme sinne kevättälvellä 1941.

JATKOSODAN AIKA JA KOTIINPALUU

Kesällä 1941 syttyi ns. jatkosota, jolloin suomalaiset joukot valtasivat Karjalan takaisin, Vuoksenrantakin vallattiin elokuun loppupuolella 1941.

Sain syyskuun loppupuolella komennuksen Vuoksenrantaan siivous- ja sadonkorjuutöihin. Äiti, isoäiti ja nuoremmat sisarukset jäivät vielä Rautalammille. Voi sitä riemua, kun pääsi kotikylään! Asuin Mari-tätini luona ja teimme peltotöitä, perunan nostoa ja viljan korjuuta eri taloissa ympäri kotipitäjää. Jopa heinääkin korjattiin talteen, sillä oli tärkeätä, ettei mitään mennyt hukkaan.

Meillä kotona olivat ikkunat rikki ja ovia puuttui, siellä ei voinut asua. Kun pakkaset tulivat eikä peltotöitä enää pystynyt tekemään, aloin hankkia ikkunalasia ja muita tarvikkeita. Sain erään vanhan rakennusmiehen laittamaan lasit paikalleen ja itse opettelin siinä kittaamaan ikkunoita. Tädin kanssa laitoimme navettaa kuntoon, korjasimme ikkunoita ja laitoimme ovet paikoilleen.

Sitten tuli ilmoitus, että meidän lehmiämme on kolme kappaletta Helsingin kaupungin omistamassa Puotinkylän kartanossa ja että ne pitäisi käydä hakemassa sieltä pois. Eräs naapurin vanha isäntä oli saanut samanlaisen ilmoituksen ja niin me lähdimme Helsinkiin lehmiä hakemaan. Asuimme siellä Tehtaankadulla tutun poliisin luona ja viikon ajan sai joka päivä käydä VR:n toimistossa ennen kuin vaunu järjestyi ja pääsimme karjan kanssa kotiin päin. Olin 16-vuotias näitä asioita hoitaessani.

Marraskuussa 1941 muutin sitten kotiin asumaan. Vuotta nuorempi serkkuni Hannes lähti mukaan, sillä yksin en olisi uskaltanut olla, kun desanttejakin sanottiin olevan liikkeellä. Minkäänlaista lamppua meillä ei ollut paitsi taskulamppu, jolla sen verran sai näytettyä valoa, että pääsi lehmän viereen. Lypsäminen sujui pimeässäkin. Sisällä oltiin hellassa olevan tulen valossa ja nukkumaan mentiin aikaisin. Ei meillä kyllä ollut pimennysverhojakaan, joten emme olisi voineet valoja oikein pitääkään päällä.

Joulukuun alussa sitten tulivat isoäiti, äiti ja nuoremmat sisarukset. Rautalammillä meillä oli jo vähän huonekaluja hankittuna, samoin siellä olimme viljelleet viljaa ja perunaa. Sieniä keräsimme paljon ja niitä oli suolattuna iso saavillinen, täysi pytty oli myös suolakalaa. Kun vielä maitoa oli myytäväksi asti, ei meillä siellä maalla nälkä ollut. Kaupunkilaiset, jotka joutuivat elämään korttiannoksilla, olivat vallankin kuukauden loppupuolella nälkäisiä.

Sota oli edelleen käynnissä, mutta rintama oli yli neljäkymmenen kilometrin päässä ja jollain lailla uskottiin, että siellä se pysyykin. Saksalaiset piirittivät Leningradia ja venäläiset keskittivät voimansa saksalaisia vastaan.

Kesinä 1942 ja 1943 viljelimme maata niin kuin ennenkin. Työkuntoista väkeä oli vähän, kun miehet olivat sodassa. Siinä piti opetella äestämään ja ajamaan niitto- ja haravakonetta, piti hakata polttopuita ja ajaa niitä metsästä kotiin. Puintiaikana kuljettiin puimakoneen kanssa talosta toiseen, tehtiin talkoilla koko kylän puimiset. Työtä oli syyskesällä ja syksyllä heinänteko- ja viljankorjuuaikana niin paljon, että illalla sananmukaisesti kaatui sänkyyn. Isä oli edelleenkin armeijassa ja meidän naisten piti pärjätä kaikkien töiden kanssa.

Kumpanakin kesänä meillä oli töissä apuna sotavanki, joka päivät oli meillä ja yöt vankileirillä. Samassa pöydässä söimme ja aina lauantai-iltana annoimme puhtaat vaatteet vangille saunan jälkeen päälle puettavaksi. Kovin tyytyväisenä nämä töitään tekivät. Kesällä 1942 tämä vanki oli inkeriläinen Antti Ollikainen, joka osasi puhua suomea hyvin ja asui koko kesän meillä. Mikähän mahtoi olla Antin kohtalo, kun vangit sodan jälkeen palautettiin.

Talvisodan sytyttyä oli hevoset otettu armeijan käyttöön, vain Sirkka-tamma jäi omaan käyttöön. Saimme ostettua toisen hevosen, lehmiä oli jo kahdeksan, lampaita ja sikojakin pidettiin, samoin muutama kana. Maitoa myytiin sotilaille ja ylimääräinen maito toimitettiin Viipuriin. Sokeri oli kortilla ja annokset aika pieniä. Sakariinia sai aina joskus, vallankin jos vaihtoi voilla tai vehnäjauhoilla. Ne olivatkin parasta valuuttaa, jos aikoi saada esim. kangasta. Mustan pörssin kauppa kukoisti, varsinkin Helsingissä oli "tiskin alla" vielä vaatevaraa. Ruokatarpeista oli kova pula.

Siihen aikaan vaatteet käytettiin tarkkaan. Kaikki vanha kelpasi, niitä käännettiin ja uudistettiin moneen malliin. Kenkiä oli huono saada, vallankin kesällä kuljettiin puupohjaisissa paperikengissä. Talvella oli tallukaskursseja, joilla valmistettiin vanhoista vaatteista tikkaamalla lämpimiä jalkineita. Joskus harvoin kauppaan tuli kangaspakka, silloin sai ostaa ostokortin vaatekupongeilla jonkin metrin kangasta – ei ollut väliä mitä ja minkä väristä se oli, kaikki kelpasi.

Pellavaa kasvatettiin ja siitä kehrättiin lankaa ja kudottiin lakana- ja pyyheliinakankaita, verhoja ja patjan päällisiä.

Kahvista ei nähty edes unta, kahvinkorviketta myytiin kaupassa ostokortin kupongeilla. Kotona paahdettiin rukiin jyviä ja niitä jauhettiin kahvinkorvikkeeksi ja hyvää oli! Paahdettu punajuuri jauhettuna oli kaakaon korviketta, olipa saatavana jopa keltaista pulveria kananmunia korvaamaan.

HUVITUKSET SOTA-AIKANA

Huvituksia ei kovin paljoa ollut. Joskus Lotat tai Martat pitivät ohjelmallisia illanviettoja, joissa lopuksi oli piirileikkejä. Tanssiminen oli kokonaan kiellettyä ja siellä sotatoimialueella se oli luokiteltu peräti rikokseksi. Mutta koskapa nuoret ovat sellaisia kieltoja totelleet. Aina kun poikia tuli lomalle, pistettiin sana kiertämään, että kokoonnutaan illalla. Joskus oli löytynyt gramofoni ja muutama levy tai sitten joku poika soitti vaikka kamman kanssa, ja niin olivat tanssit pystyssä. Kerran eräs isäntä suuttui, kun tanssijat olivat sekoittaneet hänen kuivumassa olleet kauransa ja ilmoitti asian poliisille. Niinpä sitten poliisi Koljonen kiersi koko pitäjän nuorten luona talosta toiseen ja haastoi tanssijat Antrean käräjille. Lähes sata haastetta oli annettu ja sakkoahan siellä annettiin. Niin että minuakin on kerran elämässäni sakotettu ja isä sen sakon maksoi. Kerran kotiin tullessaan hän sanoi, että ”maksoin sen Siun iltamalippuis” – voi miten minnuu hävetti.

OPISKELUA

Kansakoulu oli jälleen aloittanut toimintansa erään talon isossa tuvassa. Itse koulurakennus paloi talvisodan aikana. Minä luin iltatöinäni Kirjeopiston kautta seminaariin valmistavaa kurssia. Ehdin siinä mennä läpi keskikoulun aritmetiikan, äidinkielen ja maantiedon. Aikomuksenani oli hakea opettajaseminaariin. Kevättalvella 1943 eräässä illanvietossa tapasin Saksasta lomalla olevan Kempin Matin ja se oli sitten menoa!

Matti oli toipumislomalla Saksasta ja vapautui palvelukseen kelpaamattomana sieltä kevättalvella 1943. Hän oli toipumislomalla keuhkovammansa vuoksi koko kesän -43 ja Suomen armeijaan hän meni syksyllä.

Kihloihin menimme tammikuun alussa 1944. Minä menin kevättalveksi Viipuriin Talouskouluun. Asuin sen kevättalven Mannikkalan Tuomas-enon luona Talissa ja kuljin sieltä junalla Viipurissa koulussa. Tilanne oli kohtalaisen rauhallinen, joskus oli ilmahälytyksiä. Koko sinä kevättalvena Viipuria ei kuitenkaan pommitettu. Koulu päättyi toukokuun loppupuolella. Menin kotiin Vuoksenrantaan ja aloimme valmistella häitä.

HÄÄT

Karjalassa oli tapana, että häöpäivän aamuna suku käskettiin morsiamen kotiin. Siellä tarjottiin ruoka ja kahvit sekä vihkimisen jälkeen vielä hääkahvit. Sen jälkeen lähdettiin koko hääväen voimalla viemään morsianta sulhasen kotiin, jossa pidot jatkuivat.

Häät oli päätetty pitää 18.6.1944, siis viikkoa ennen juhannusta. Kutsut oli painettu ja lähetetty ajoissa. Vihkipukukangas ja huntu löytyivät Helsingistä, kiitos vehnä jauhojen ja voin. Nahkakenkiä ei löytynyt mistään ja niin ostin avokkaan malliset paperikengät ja maalasin ne valkoisiksi. Morsiuskimppu oli tilattu Viipurista ja se oli maksettukin valmiiksi ja sen oli määrä tulla lauantain linja-autossa.

Viikkoa ennen häitä alkoi rintaman suunnalta etelästä kuulua kovaa tykkitulua, joka alkoi uhkaavasti tulla lähemmäksi. Meillä leivottiin pikkuleipiä häitä varten. Lentokoneita alkoi lennellen ylittämään yhtenä eikä pihalle tehnyt mieli mennä.

Häät valmisteluita kuitenkin jatkettiin, sika ja mulli teurastettiin ja leipää leivottiin. Alkuviikolla rintaman jyrinä läheni edelleen. Keskiviikkona tuli määräys, että tavarat oli pakattava ja oltava valmiina lähtöön heti määräyksen tullessa. Emännät lähtivät kotiinsa pakkaamaan ja meillä tehtiin samalla lailla.

Päivät kuluivat odottaessa ja pelätessä, mihinkään hommaan ei osannut tarttua. En tiennyt edes onko Matti hengissä – vielä vähemmän, tuleeko häistä mitään. Jyrinä läheni päivä päivältä.

Kun häöpäivää edeltävänä lauantai-aamuna ei vielä tullut lähtökäskyä, otin ikkunaverhot pois pakkauksista ja laitoin ne ikkunoihin. Samoin levitin matot lattialle ja siivosin talon. Pullaa oli leivottu jo ennemmin ja lauantaina leivoin vielä pari kakkua. Täytekakua, joka normaalisti kuului kannakselaisiin häihin, ei näin poikkeuksellisten olojen vallitessa tehty lainkaan.

Viiden maissa lauantai-iltana aloin odottaa Matin tuleamista. En edes iltalypsyllä pystynyt menemään, kävelin vain taloa päästä päähän ja katsoin ikkunoista tielle päin. Tuvan ikkunasta näki Vuosalmen suuntaan ja kamarin ikkunasta Matin kodin suuntaan. Vihdoin aikaan illalla Matti tuli pyörällä veljensä kanssa. Hän oli saanut komppanianpäälliköltään komennustodistuksen, komennuksen aiheena omat häät. Hän oli valvonut kolme vuorokautta yhtä mittaa ja ajanut pyörällä Viipurin kautta, lähes sata kilometriä kaikkiaan. Viipurissa oli edellisenä päivänä räjäytetty ammusjuna ja kaupunki oli ollut aavemaisen tuntuinen, kadut ikkunalasin palasia täynnä. Silloin juuri alkoi suomalaisten rintama murtua Kannaksella.

Matti jäi meille yöksi ja nukkui kuin tukki, vaikka välillä tuntui koko talo heiluvan, kun raskasta tykistöä siirrettiin uusiin aseisiin Vuoksenrannan kirkon taakse metsään.

Sunnuntaina aamupäivällä tulivat ”morsiamen hakijat” Matin kotoa: Armas-setä hevosella ja kumipyöräkärriillä, toiset polkupyörillä. Päätimme kuitenkin, että minun on paras ottaa polkupyörä mukaan, jotta pääsen illalla taksiin kotiin. Niinpä pistin vihkipuvun matkalaukkuun pyörän tarakalle ja menimme pukemaan kirkon lähellä olevaan tuttuun taloon.

Vihkiminen oli määrä tapahtua jumalanpalveluksen jälkeen. Niinpä kun sitten kävelimme kunnantalon pihan läpi kohti kirkkoa, minä valkoisissani Matin rinnalla, tuli Kiurun Simo kunnantalolta, toivotti onnea ja samaan hengenvetoon sanoi, että kuuden aikaan illalla täytyisi olla koko pitäjä evakuoituna. Kyllä siinä tuppasi itku tulemaan, niin ilojuhla kuin olisi pitänyt ollakin.

Mirja-serkku meni urkumarvelle pyytämään kanttorilta häämarssia. Ne muutamat sukulaiset, jotka olivat uskaltaneet lähteä kotoaan, sekä meidän perhe, menivät etupenkkiin istumaan. Kirkko oli aivan täynnä sotilaita, mutta varmaan he huomasivat jotain olevan tapahtumassa, koska kukaan ei lähtenyt pois kirkosta.

Niin meille sitten tosiaan soitettiin häämarssi, kuten tuleekin ja vihittiin, kuten kuuluukin. Näin jälkepäin ajatellen tuo kaikki on kuin unennäköä kaiken sen jännityksen ja pelon keskellä. Tuo meidän vihkimisemme oli viimeinen kirkollinen toimitus Vuoksenrannan kirkossa.

Vihkimisen jälkeen menimme Matin kotiin, kuten oli suunniteltukin, minä Armas-sedän hevoskyydillä ja Matti pyörällä. Siellä oli enemmän väkeä kuin meillä, ruokakin oli laitettuna. Kolmen aikaan iltapäivällä tuli määräys, että on heti lähdettävä. Niin häväki hajosi evakkotielle.

Minun kotini oli 10 kilometriä lähempänä rintamaa kuin Matin ja niin minäkin vaihdoin kävelypuvun päälle ja kuljetin vihkipuvun matkalaukussa meille kotiin. Siellä olivat jo laittaneet kärrykuormia valmiiksi ja hääiltäni vietin maalaamalla mustalla maalilla nimiä ja osoitteita pakkauslaatikoihin ja huonekaluihin.

EVAKKOONLÄHTÖ

Ilталыpsyn aikaan saimme sotilailta tietää, että 13 kilometrin päässä Vuosalmella on vielä omat joukot. Niin päätimme levätä muutaman tunnin ennen lähtöä. Seuraavana aamuna neljän aikaan sitten lähdimme evakkotielle. Isän oli jäätävä vielä armeijan hommiin.

Äiti ajoi toista hevosta ja Seppo toista. Lehmät kulkivat irrallaan kärryjen perässä. Ensimmäisen päivän ne juoksivat minne sattuu, mutta sen jälkeen kulkivat jonossa omien hevosten perässä niin kuin ne olisi siihen opetettu. Vain silloin, jos lentokoneet olivat päällä ja me painuimme ojan pohjille, lehmätkin karkasivat.

Tällä lailla me taivalsimme jalan ja karjan kanssa yli 200 kilometriä kävellen Punkaharjun päästä päähän ja käyden Savonlinnassakin. Vasta Kallislahden asemalta saimme kuormat ja eläimet junaan.

Matti joutui lähtemään yksikköään etsimään, yhdessä kuljimme vain seitsemän kilometriä. Sen jälkeen kului viisi viikkoa ennen kuin sain Kuortaneelle häneltä kirjeen ja tiesin hänen olevan hengissä. Minulla kun ei ollut osoitetta mihin kirjoittaa ja kysellä hänen vointiansa.

Oli se sellaista aikaa, että vasta näin jälkepäin ymmärtää, kuinka lähellä olimme jäädä sodan jalkoihin. Vähän epätavallinen se ”häämatkakin” oli ja sillä matkalla olen vieläkin, takaisin ei ole

menemistä. Kun muistaa niiden päivien epävarman tilanteen, omien joukkojen hajoamisen ja pakomarssin, jolloin sai pelätä että venäläiset menevät samalla vauhdilla Pohjanlahdelle saakka, saa olla kiitollinen, että asiat ovat näin hyvin ja saadaan elää vapaassa Suomessa.

Sirkka Kemppi